

УДК 374.7

Алевтина Опольська

АНДРАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуті основні вимоги до процесу навчання дорослих, засновані на принципах андрагогіки.

Ключові слова: освіта дорослих, андрагогіка, післядипломна освіта

В статье рассмотрены основные требования к процессу обучения взрослых, основанные на принципах андрагогики.

Ключевые слова: обучение взрослых, андрагогика, последипломное образование.

Basic requirements for adult education process, based on the andragogy, are considered in this article.

Key words: adult education, andragogy, postgraduate education.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті виникає необхідність розвитку й удосконалення освіти всіх поколінь. Особливо гостро ця проблема стоїть перед дорослими людьми, для яких характерним є сформований світогляд, наявність досвіду в професійній діяльності. Необхідність у відновленні знань, підвищенні рівня професійної компетентності ставить перед дорослими людьми завдання активного залучення в освітній простір системи безперервної освіти [6].

Післядипломна освіта – одна з пріоритетних ланок системи безперервної освіти. Питання зв'язку теорії і практики, вибору методів навчання у системі післядипломної освіти виступають в наш час як одні з найбільш актуальних проблем навчання дорослих, які потребують вирішення.

Навчання у системі післядипломної освіти покликане вирішити ряд протиріч між існуючим станом, якістю, рівнем розвитку особистості, її освіти та соціальними умовами, потребами, ідеалами; між здібностями особистості, її індивідуальністю, унікальністю, особливостями професійного й особистісного розвитку та конкретними потребами і вимогами суспільства та держави до неї; між потенціалом людини та станом її реалізації; потребою ринку праці у високопрофесійних фахівцях та обмеженою кількістю таких працівників; потребою в мобільних кадрах з певним професійним досвідом і деякою інфантильністю молодих фахівців.

Отримання професійної освіти один раз на все життя втратило свою актуальність з деяких причин:

- школа працює на перспективу і результати її роботи відчутні не одразу, а освіта дорослих дає швидший ефект;
- професійний вибір молоді, майже завжди зроблений не свідомо, є іноді помилковим. Отримання освіти у дорослому віці відбувається свідомо, цілеспрямовано за професійними інтересами, має життєво необхідний вибір та носить високо мотивований характер;
- освіта, яка обирається дорослим суб'єктом орієнтується на замовлення суспільства на певні знання;
- перехід України до постіндустріального, інформаційного суспільства зумовлює потребу у підвищенні професійної компетентності й перепідготовці фахівців.

Освіта дорослих має свій категоріальний апарат, ключовим поняттям якого є «андрагогіка».

За визначенням Н. Ничкало, андрагогіка /від грецьк. andros – чоловік/ – педагогіка дорослих, одне з визначень галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні та практичні проблеми освіти, навчання й виховання дорослих [3]. Андрагогіка розкриває закономірності, педагогічні та психологічні фактори ефективної освіти, навчання та виховання дорослих, розробляє методичні системи навчально-виховної роботи з окремими дорослими та групами. В межах загальної і порівняльної андрагогіки вивчається зв'язок між фізичним станом, здоров'ям людей та їхніми здібностями, спрямованістю особистості та можливостями її навчання і виховання, між способом життя дорослої людини та її трудовою та громадською активністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в науковому світі використовуються фундаментальні праці з проблем андрагогіки М.Ноулза «Сучасна практика освіти дорослих. Андрагогіка проти педагогіки», С.Г.Вершловського «Робоча книга андрагога», С.І.Змейова «Основи андрагогіки: Навчальний посібник для ВНЗ». Проблеми андрагогіки висвітлюються в цілій низці публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених: Т.І.Білобровко, Н.О.Вербицької, О.О.Вербицького, І.А. Зязюна, І.О.Колеснікової, В.М.Крупницького, В.В.Олійника, О.М.Пехоти, Н.Г.Протасової, Л.Є.Сігаєвої, С.О.Сисоєвої, Т.М. Сорочан, та багатьох інших.

Мета написання статті полягає у висвітленні основних андрагогічних принципів навчання в сучасній системі освіти на прикладі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Післядипломна освіта – одна з пріоритетних ланок системи безперервної освіти. Питання зв'язку теорії і практики, вибору методів навчання у

системі післядипломної освіти виступають в наш час як одні з найбільш актуальних проблем навчання дорослих, які потребують вирішення.

Навчання у системі післядипломної освіти покликане вирішити ряд протиріч між існуючим станом, якістю, рівнем розвитку особистості, її освіти та соціальними умовами, потребами, ідеалами; між здібностями особистості, її індивідуальністю, унікальністю, особливостями професійного й особистісного розвитку та конкретними потребами і вимогами суспільства та держави до неї; між потенціалом людини та станом її реалізації; потребою ринку праці у високопрофесійних фахівцях та обмеженою кількістю таких працівників; потребою в мобільних кадрах з певним професійним досвідом і деякою інфантильністю молодих фахівців.

Отримання професійної освіти один раз на все життя втратило свою актуальність з деяких причин:

- школа працює на перспективу і результати її роботи відчутні не одразу, а освіта дорослих дає швидший ефект;
- професійний вибір молоді, майже завжди зроблений не свідомо, є іноді помилковим. Отримання освіти у дорослому віці відбувається свідомо, цілеспрямовано за професійними інтересами, має життєво необхідний вибір та носить високо мотивований характер;
- освіта, яка обирається дорослим суб'єктом орієнтується на замовлення суспільства на певні знання;
- перехід України до постіндустріального, інформаційного суспільства зумовлює потребу у підвищенні професійної компетентності й перепідготовці фахівців.

Освіта дорослих має свій категоріальний апарат, ключовим поняттям якого є «андрагогіка».

За визначенням Н. Ничкало, андрагогіка /від грецьк. andros – чоловік/ – педагогіка дорослих, одне з визначень галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні та практичні проблеми освіти, навчання й виховання дорослих [3]. Андрагогіка розкриває закономірності, педагогічні та психологічні фактори ефективної освіти, навчання та виховання дорослих, розробляє методичні системи навчально-виховної роботи з окремими дорослими та групами. В межах загальної і порівняльної андрагогіки вивчається зв'язок між фізичним станом, здоров'ям людей та їхніми здібностями, спрямованістю особистості та можливостями її навчання і виховання, між способом життя дорослої людини та її трудовою та громадською активністю [там саме].

Закономірності підготовки дорослих у системі освіти як суб'єктів діяльності досліджував С. Вершловський [1]. Він констатує, що освітня сфера підпорядкована провідним цілям особистості, таким, як професійні, сімейні тощо. Тому освіта залежить від інтересів і здібностей суб'єкта, його потреб, які визначаються життєвою ситуацією. Звідси – прагматичне ставлення дорослого до освіти. Доросла людина орієнтується на практичний результат навчання, який дозволяє застосувати нові знання та вміння, набути нову професію, підвищити свій соціальний або професійний статус.

Залучення дорослого до освітнього процесу є чинником розвитку його як суб'єкта діяльності. У цій ситуації особливого значення набуває зміст освіти, тобто, сукупність знань, умінь і навичок, які забезпечують формування професійної компетентності спеціаліста. Розвиток особистості дорослого в процесі навчання, підкреслює С. Вершловський, відбувається якщо знання та вміння: є особистісно значущими; враховують нові досягнення науки в певній сфері професійної діяльності; можуть бути застосовані в предметно-практичній діяльності; мають інтегрований характер, адже дорослий у практиці вирішує не одну, а комплекс проблем [там саме].

Така складна сукупність умов є аргументом щодо необхідності спрямувати зусилля на розвиток в процесі навчання ключових професійних компетенцій, а не на подальше вдосконалення вузькопрофесійних знань.

Виходячи з цих позицій, можна зробити деякі висновки щодо технології роботи з дорослими в системі освіти. Першою вимогою до технології слід вважати можливість опанування методів самостійного пошуку знань у різних сферах науки та культури, теорії та

практики. Другою вимогою має бути наближення навчання до реального життя, де дорослий самостійно приймає рішення та отримує конкретний результат. Важливого значення набуває вимога можливості професійного спілкування дорослих у процесі навчання. Технологія, яка враховує ці вимоги, буде сприяти не тільки підвищенню цінності результату навчання, а й самого освітнього процесу. У цій ситуації потреба у спілкуванні з викладачем, у самоосвіті, у використанні різних джерел інформації є чинником неперервності освітнього процесу. Така трансформація системи цінностей – ознака розвитку суб'єктності дорослого, збагачення професійної самосвідомості, становлення зрілості [там саме, с. 3-8].

Андрагогіка дозволяє виокремити ті методи освіти дорослих, які найбільшою мірою підвищують мотивацію навчання, сприяють розвитку професійної компетентності. Вони мають забезпечувати проблемно-рефлексивний підхід у навчанні, моделювати складні професійні ситуації. Це створює передумови для діалогу з дорослим у процесі навчання, ставить його в позицію дослідника, який виробляє власні рішення. Такий підхід сприяє подоланню негативних тенденцій освіти дорослих. Так, багато дорослих відчувають невпевненість у ситуації навчання тому, що не хочуть знизити свій звичайний соціальний статус, якщо не зможуть виявити достатньо високий рівень знань. Вони прагнуть до партнерських стосунків у навчанні, цінують поважне ставлення до свого практичного досвіду. Проте вони схильні перебільшувати значення власного досвіду, скептично ставляться до нововведень. Це зумовлює необхідність застосування проблемних методів навчання в освіті дорослих.

Отже, освіта дорослих потребує андрагогічної компетентності викладачів які з ними працюють. Їхня функція все більше змінюється від передачі знань до фасілітації, тобто допомоги дорослим у саморозвитку та самореалізації. Посилюється значення консультування, яке ґрунтується на партнерських стосунках, є формою індивідуальної роботи з дорослим [7].

Для вдосконалення післядипломної освіти важливими є вихідні положення андрагогіки, сформульовані С. Змеєвим [2]. Тому, хто навчається, стверджує учений, належить провідна роль у процесі свого навчання. Дорослий учень має життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід, який може бути використаний як важливе джерело навчання як його самого, так і його колег. Він розраховує на невідкладне застосування отриманих у ході навчання умінь, навичок, знань і якостей. Доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми і досягнення конкретної мети, тому прагне до самореалізації, до самостійності, до самокерування й усвідомлює себе такою. Навчальна діяльність дорослого учня значною мірою детермінується часовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними факторами, які або обмежують, або сприяють процесу навчання. Процес навчання дорослого учня організований у вигляді спільної діяльності того, кого навчають, і того, хто навчає, на всіх його етапах: планування, реалізації, оцінювання і, певною мірою, корекції.

Виходячи з цього, С. Змеєв визначив основні андрагогічні принципи, які покладені в основу теорії навчання дорослих :

- пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність тих, хто навчається, є основним видом навчальної роботи дорослих учнів. Під самостійною діяльністю розуміємо не проведення самостійної роботи як виду навчальної діяльності, а самостійне здійснення тими, хто навчається, організації процесу свого навчання;

- принцип спільної діяльності передбачає спільну діяльність тих, хто навчається, з тими, хто навчає, а також з іншими учасниками щодо планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання;

- принцип опори на досвід того, хто навчається. Згідно з цим принципом життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід того, хто навчається, використовується як одне з джерел навчання самого учня і його колег;

- індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожен, хто навчається, спільно з тим, хто навчає, а в деяких випадках і з іншими учнями, створює індивідуальну програму навчання, що орієнтована на конкретні освітні потреби і цілі навчання і враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, когнітивні особливості того, хто навчається;

- системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності цілей, змісту,

форм, методів, засобів навчання і оцінювання результатів навчання;

- контекстність навчання. Відповідно до цього принципу навчання спрямоване на конкретні, життєво важливі для дорослого цілі, орієнтоване на виконання ним соціальних ролей або вдосконалення особистості, будується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності того, хто навчається, його просторових, часових, професійних, побутових факторів (умов);

- принцип актуалізації результатів навчання. Даний принцип передбачає невідкладне застосування на практиці набутих дорослим учнем знань, умінь, навичок, якостей;

- принцип елективності навчання передбачає надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання;

- принцип розвитку освітніх потреб. За цим принципом оцінювання результатів навчання здійснюється, по-перше, шляхом виявлення реального ступеня засвоєння навчального матеріалу і визначення тих матеріалів, без засвоєння яких не можливе досягнення поставленої мети навчання; по-друге, процес навчання будується за цілями формування у тих, хто навчається, нових освітніх потреб, конкретизація яких здійснюється після досягнення певної цілі навчання;

- принцип усвідомленості навчання означає усвідомлення тим, хто навчається, і тим, хто навчає, всіх параметрів процесу навчання і своїх дій щодо організації процесу навчання;

Андрагогічні принципи навчання можна застосовувати, якщо ті, хто навчається, незалежно від віку, виявляють відповідальне ставлення до навчання, до його організації і результатів. Високий рівень самосвідомості і відповідальності людини – це перша умова, за якої можливе використання андрагогічних принципів навчання. Інша умова – наявність життєвого досвіду в того, хто навчається. Це одна з основних ознак дорослості людини.

На основі вище зазначених принципів андрагогіки в Переяслав-Хмельницькому педагогічному університеті імені Григорія Сковороди вже близько 15 років успішно функціонує відділення післядипломної освіти під керівництвом кандидата філософських наук, доцента Білобровко Т.І. За ці роки відділення підготувало і випустило більше 2000 фахівців.

Відділення надає декілька видів освітніх послуг:

- *перепідготовку* - отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста або магістра та практичного досвіду;

- *стажування* - набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності;

- *навчання у магістратурі* – отримання освіти за напрямом підготовки *1801. Специфічні категорії спеціальності 8. 18010020 Управління навчальним закладом* з отриманням кваліфікації *керівник підприємства, установи та організації (у сфері освіти та виробничого навчання)*.

Зупинимося детальніше на кожному з видів освітніх послуг.

Перепідготовка користується великим попитом серед вчителів як міських так і сільських шкіл. Вчитель сільської школи не завжди має за своїм фахом необхідну кількість годин для своєї ставки, тому він доволі часто читає кілька предметів, не будучи фахівцем. Чому сільські діти повинні мати гірші знання, ніж міські? Відділення післядипломної освіти покликане допомогти здобути ще одну спеціальність. Перепідготовка спеціалістів на відділення післядипломної освіти здійснюється за 14 спеціальностями, навчання слухачів післядипломної освіти забезпечують досвідчені викладачі університету з великим досвідом практичної роботи, кожен рік для отримання нової спеціальності на відділення вступає близько 200 абітурієнтів.

Щороку на відділенні проходять стажування викладачі Ржищівського гуманітарного коледжу, індустріально-педагогічного технікуму, Білоцерківського гуманітарно-педагогічного коледжу, Таращанського агротехнічного коледжу, Богуславського гуманітарного коледжу ім. І.С. Нечуя-Левицького, Яготинського інституту МАУП та багатьох інших. Викладачі закріплюються за професорами та доцентами відповідних кафедр, де вони мають змогу вивчити інноваційні підходи до навчання, згідно вимог кредитно-модульної системи, кращій педагогічних досвід та набути практичних умінь і навичок виконання обов'язків на займаній посаді.

Навчання у магістратурі на відділенні післядипломної освіти забезпечує кафедра управління та моніторингу якості освіти, яку очолює доктор педагогічних наук, професор Лікарчук І.Л. На кафедрі працюють 6 професорів та 4 доцента. Теоретичні засади андрагогіки втілюються в життя під час навчання керівників закладів у тісній співпраці з Інститутом педагогічної та освіти дорослих НАПН України та Інститутом психології імені Г.С.Костюка.

Висновки. Отже, в сучасній системі освіти існує велика кількість класифікацій принципів навчання. Однак найбільш вдалу класифікацію, на нашу думку, наводить С. Змеєв, тому зазначені ним принципи в повній мірі реалізують всі вимоги, які висуває сучасне суспільство перед освітою дорослих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вершловский С. Взрослый как субъект образования / С. Вершловський // Педагогика. – 2003. – №8. – С.3-8.
2. Змеєв С. Андрагогіка: теоретическіе основи обучения взрослых / С.Змеєв. – М. : ПЕРСЕ, 2003. – 207 с.
3. Ничкало Н. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Ничкало // Неперервна професійна освіта:теорія і практика: наук-метод.журн. - 2001. - Вип.1. - С.9-22.
4. Педагогічний словник / За ред. М. Ярмаченка. - К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
5. Протасова Н. Теоретичні основи навчання державних службовців у системі підготовки та підвищення кваліфікації: навч.-метод.посіб. / Н. Протасова. - К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 160 с.
6. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст. - початок ХХІст: монографія/ за ред. С.О. Сисоевої // НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. – К. : ТОВ. ВД «ЕКМО». - 2010. – 420 с.
7. Сорочан Т.М. Розвиток управлінських умінь керівників шкіл у системі післядипломної педагогічної освіти / Т.М. Сорочан // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – №5. – С.52– 57.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Опольська Алевтина Володимирівна – викладач кафедри управління та моніторингу якості освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університету імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 25.12.2012 р.